سیستمی گوێڕایەڵی لەلای بارزانییەکان

لێکۆڵینەوەیەکی بەراوردکار

کۆتایی

فەرید ئەسەسەرد

بەڵام پەیڕەوەکانی پێغەمبەر موحەممەد هیچ گومانێکیان لەمەعسومیەتی نەبوو. پێغەمبەر موحەممەد بەپشت بەستن بەسروشـ بـەوەی کـەرەفتـارو هەڵسوکەوتی هاوجوتە لەگەڵ ئـەوەی کەخوا بۆی دیاریی کـردوە، مەعسومیەتی خـۆی سەقامگیر کـرد. بـەمجـۆرە، پیرۆزیی پێغەمبەران لەخواوە سەرچاوە دەگرێ پەیوەندیی پێغەمبەران بەجیهانی میتافیزیکەوە ئەو دەسەڵاتەیان پێ دەبەخشێ کەرابەڕایەتیی پەیڕەوەکانیان بکەن چونکە ئـەم پەیڕەوانە تەنها لەڕێی پێغەمبەرانەوە دەتوانن پەیوەندی لەگەڵ جیهانی میتافیزیکدا دابمەزرێنن.

پیرۆزیی پێغەمبەران شتێکی تایبەتە چونکە ئەم پێغەمبەرانە لەسەر داوای خۆیان نەبونەتە پێغەمبەر، بەڵکو لەسەر داوای خوا بونەتە پێغەمبەر. ئەگەرچی سـەردەمی پێغەمبەران بەکۆچی دواییی پێغەمبەر موحەممەد لەساڵی 632ی زایینیدا کۆتاییی هات، بەڵام ئەو بیروباوەڕانەی کە لەجیهانی پاش پێغەمبەرایەتی پەیدا بون، بەردەوام بون لەسەر بانگەشەکردن بۆ بیرۆکەی ئەوەی کەرابەرە روحانییەکان، ئەگەر مەعسوم بـن، دەتـوانـن وەک پێـغـەمـبـەران پـەیـوەنـدی بەجیهانی میتافیزیکەوە بکەن. بەمجۆرە، دەبینین پیرۆزیی رابـەرە روحانییەکانی جیهانی پاش پێغەمبەرایەتی پشت ئەستورە بەتوانای پێکەوە گرێدانی لاهوتـ ناسوت. بەڵام لەبەر ئەوەی ئاستی ئایینی رابەرە روحانییەکان شان لەشانی پێغەمبەران نادا، تواناشیان بۆ پەیوەندی کردن بەجیهانی میتافیزیکەوە، لەڕوی تیۆرییەوە، لەتوانای پێغەمبەران کەمترە، بەڵام گومان لەوەدا نیە کەکارو کردەوەیان درێژەپێدانی کارو کردەوەکانی سەردەمی پێغەمبەرانە.

رواڵـەتـەکـانـی مـەعـسـومـیـەت لەسیستمی گـوێڕایـەڵیدا دەردەکــەون. چەند مەعسومیەت پێکهێنەرێکی بنەڕەتیی پێکهاتە ئایدیۆلۆژییەکان بێ، ئـەوەنـدەش بەشێوەیەکی کاریگەرتر لەسیستمی گوێڕایەڵیدا رەنگدەداتەوە.

شیعەکان پەرەیان بەچەمکی مەعسومیەت داو چەمکەکەیان لەپێغەمبەرانەوە بۆ ئیمامەکانی خۆیان گواستـەوە. ئەم بیرۆکەیە نە لەسەردەمی ئیمام عەلیدا هەبوو نە لەسەردەمی چوار ئیمامەکەی پاش ئەودا. بەمجۆرە، سەرچاوەی پیرۆزیی پێنج ئیمامە بەرایییەکەی شیعە جیایە لەسەرچاوەی پیرۆزیی ئیمامەکانی تر. بۆ ئیمام عەلی کەپەیڕەوەکانی بەدامەزرێنەری بنەماڵەی دوانزە ئیمامیی دادەنێن، مەعسومیەتـ توانای پێکەوە گرێدانی لاهوتـ ناسوت ناچنە چوارچێوەی پیرۆزییەوە. هـەمـان شـت حـەسـەنـ حوسـەینی کـوڕانـی ئـیمام عـەلیش دەگرێتەوە شیعەکان بۆ پیرۆزکردنی ئیمام عەلی پشتیان بەو بەهانەیە بەست کەوەک چۆن پێغەمبەر موسا یوشەعی کوڕی نونی راسپارد پاش خۆی ببێ بەڕابەری جولەکەو پیشەی ئاخوندیی پشتاوپشت بۆ بنەماڵەی یوشەع هێشتەوە ، پێغەمبەر موحەممەدیش شوێن پێی موسای هەڵگرتـ رابەرایەتی کردنی موسڵمانانی بەئیمام عەلی راسپارد.

بۆ پیرۆزکردنی نەوەکانی، شیعەکان تەنها بەمافی خەلیفایەتیی ئیمام عەلی دانەکەوتن، بەڵکو پێیان لەسەر سەرچاوەیەکی تر داگرت. بۆ بەدی هێنانی ئەم مەبەستە، لەڕێی فاتیمەی کچی پێغەمبەر موحەممەدەوە رەچەڵەکی بنەماڵەی عەلییان بەپێغەمبەر موحەممەدەوە گرێداو جەختیان لەسەر پاکنژادیی لقی فاتیمەییـ خانەدانی حوسەین کرد چونکە ئەمە تۆرەمەی ئیمام عەلیـ فاتیمەی کچی پێغەمبەر موحەممەد تێکهەڵکێشی یەکتری دەکا. لەئاکامی ئەم بۆچونەدا تیۆرییەکەی محەمەد باقری ئیمامی پێنجەمی شیعەکان داهـات کەپێی وایـە بۆ بەخشینی رەوایی بەبنەماڵە پیرۆزەکە، باوکایەتیی ئیمام عەلی بەتەنها بەس نیە، بەڵکو پێویستە رەچەڵەکی فاتیمەیییانەی بخرێتە پاڵ . بەپێی ئەم تیۆرییە، محەمەدی کوڕی ئیمام عەلی لەخەولەی ژنی دووەمی، لەمافی داواکردنی کەئیمامەتی بێبەش کرا.

پاش راگەیاندنی ئـەوەی لەئەدەبیاتی شیعەدا بەگومبونی درێژخایەنی ئیمامی دوانزەهـەم ناو نـراوە، گرفتەکە چوە ئەو قاڵبەوە کەئایا ئیکلیرۆسی ئاینی لەجیهانی پاش نەمانی ئیمامە مەعسومەکان تا چ رادەیـەک رەواییی هەیە و چ پەیوەندییەک لەنێوان ئیکلیرۆسی ئاینی و ئیمامی گومدا هەیە. زۆری نەخایاند شیعەکان چونە سەر ئەو باوەڕەی کەموجتەهیدەکانیان لـەو سۆنگەیەوە کە لەمەسەلەی فیقهییەکاندا تەواوی دەسەڵاتی ئیمامی دوانزەهەمیان هەیە بەڵام پلەیان بەدڵنیاییەوە ناگاتە ئاستی پلەی ئیمامەکان، لەڕاستیدا جێگری ئیمامە گومەکەن. ئەم پاکانەیە باوەڕی ئاینیی شیعەو پابەندبونی بەڕابەڕایەتیی روحانی بە گەرمـ گوڕی هێشتەوە چونکە لێرە بەدواوە پەیڕەوەکان بەو چاوە سەیری موجتەهیدیان کرد کەوتەبێژی ئیمامی گومە.

بــەڵام جێگرەکانی ئـیمام چیتر ئـەو دەرفـەتـەیـان نەما کەلافـ گەزافی مەعسومیەت لێ بـدەن چونکە پێشتر ئەم تایبەتمەندییەیان تەنها بەدوانزە ئیمامە پیرۆزەکە بەخشی بوو و خۆیان لێ بێبەش کردبوو و لەم سۆنگەیەوە بۆیان نەلوا بانگەشە بۆ ئەوە بکەن کە لەتوانایان دایە پەیوەندی بەجیهانی میتافیزیکەوە بکەن یاخو دەتوانن ناسوتـ لاهوت پێکەوە گرێ بدەن. بەڵام ئەمە ئیسماعیلییەت ناگرێتەوە.

لەئیسماعیلییەتدا بیرۆکەی پیرۆزی بەپۆلێن کردنی خەڵکەوە بەستراوەتەوەو لەو پۆلێن کردنەدا ناوی پێغەمبەر یەکەم نـاوە لەلیستی پلەکانداو بەدڵنیاییەوە لەناو گروپەکەدا پێغەمبەر دەســەڵاتــی رەهــای هــەیـە چونکە پێغەمبەر نوێنەرایەتیی پەیامی ئاسمان دەکا. پاش ئەو، ئیمام دێ. جیاوازیی نێوان هـەردو پلە لـەوە دایـە کەئیمام لەجیهانی پاش پێغەمبەراتی سەرکردایەتیی گروپەکەی دەکات. کرۆکی پۆلێنە ئیسماعیلییەکە جەخت دەکاتە سەر ئەوەی کەچینی روحانییەکان، کە لەچەند پلەیەکی جیاواز پێکدێ، چینێکە لێی دەوەشێتەوە خەڵکی بەرەو رزگاربون ببات. ئەم بیرۆکەیە لەبنەڕەتدا بیرۆکەیەکی گنۆستیکییەو لەڕێی فەلسەفەی یۆنانەوە بۆ ئیسماعیلییەتـ لەوەوە بۆ هەمو ئەو بیروباوەڕانە گـوێـزراوەتـەوە کەئیسماعیلییەت کـاری تێکردون یاخود لەئیسماعیلیەت جیا بونەتەوە. بەپێی پۆلینە گنۆستکییەکە، مرۆڤ بەسەر سێ جۆردا دابەش دەبێ، باڵاترینیان چینی روحانییەکانە کە کەسانێک دەگرێتەوە پەیوەندییان بەجیهانی میتافیزیکەوە هـەیـەو ئەمانە رزگاربونـیـان مسۆگەرەو شارەزاییی تـەواویـان لەپەنهانییەکانی زانیندا هەیە. دوو چینەکەی تر یەکێکیان چینی ماددییەکانە کەپێکهاتەیان بۆ دەربازبون لەسنوری جیهانی ماددی یارمەتیدەر نیەو ئەوی تر چینی ناوەڕاستە کەیەکێ لەتایبەتمەندییەکانی هەڵکشانـ داکشانە، واتە رزگاربونـ فەوتان، بەپێی رادەی ملکەچیی بۆ چینی روحانییەکان .

تیۆریی حوججەتەکانی ئیسماعیلیەت ئاماژەیە بۆ نۆڕینێکی دینامیکی بۆ چۆنێتیی رێکخستنی پاساوە ئایدیۆلۆژییەکانی کاری بانگهێشتکاران لەشوێنە بەربڵاوەکاندا. هەر چۆنێک بێ، تیۆریی حوججەتەکان تیۆرییەکی تەمومژاوییەو بنەڕەتەکەی بونی دوانزە پیاوە پێیان دەوترێ حوججەت کەنوێنەرایەتیی مەزهەبی ئیسماعیلی دەکـەن، بیروباوەڕ پەخش دەکەن، توانای بەستنەوەی ناسوتـ لاهوتیان هەیەو بەکردەوە خۆیان بەجێگری ئیمامی مەهدیی گوم دادەنێن. مەقریزی دەڵێ ژمارەی ئەم حوججەتانە ((هەمیشە لەهەمو سەردەمێکدا دوانـزە کـەسـە)) . دەسـەڵاتی حوججەتەکان لەتوانای بەستنەوەی ناسوتـ لاهوتەوە سەرچاوە دەگرێ چونکە بەپێی ئەم توانایە رێنماییان لەجیهانی میتافیزیکەوە پێ دەگاو ئەمەش لەسەرەنجامدا دەیانکا بەسەرچاوەی رێساو یاسا. ئەم بیرۆکەیە لەسۆفیگەریدا هەیەو لەم روەوە ئیبن عەرەبی، کەسۆفییەکە لەکۆتاییی سەدەی دوانزەهەمـ سەرەتای سەدەی سیانزەهەمدا ژیاوە، دەڵێ نەقیبەکان ((لەهەمو کاتـ شوێنێکدا دوانزە نەقیبن نە کەم دەکەن نە زیاد، ژمارەیان بەقەد دوانزە ژمارەکەی بورجەکانی گەردونەو هەر نەقیبێک ئاشنای تایبەتمەندیی هەموو بورجەکانە)) .

ئەو زانیارییانەی سەبارەت بەهەڵوەشاندنەوەی فەرزەکان لەئالموت لەئێران لەبەر دەستدان، دەریدەخـەن کەرابەرە روحانییەکان بۆ مسۆگەرکردنی گوێڕایەڵیی پەیڕەوەکان پێویستیان بەپاساوی بەهێز هەبوە. لەساڵی 1164 دا ئیمام حەسەنی دووەم بەپەیڕەوەکانی خۆی راگەیاند کەفەرمانی لەئیمام مەهدیی گومەوە پێ گەیشتوە کەتێیدا ئیمام داوای هەڵوەشاندنەوەی فەرزەکان دەکات. ئەم راگەیاندنە سروشتی پەیوەندیی نێوان حەسەنی دووەمـ ئیمام مەهدی رون دەکاتەوە کەتێیدا ئیمام مەهدی لەڕێی حەسەنی دووەمەوە لەجیهانی میتافیزیکەوە رێنمایی بۆ پەیڕەوەکانی دەنێرێ. لێرەدا، مەسەلەکە پەیوەندیی بەحەسەنی دووەمـەوە وەک جێگری ئیمام نیە بەڵکو پەیوەندیی بەوەوە هەیە کەحەسەنی دووەم لەتوانایدایە ناسوتـ لاهوت بەیەکترییەوە ببەستێتەوەو پەیوەندی لەگەڵ جیهانی میتافیزیکدا دابمەزرێنێ. پشت بەستنی حەسەنی دووەم بەنامەی ئیمام مەهدی بۆ هەڵوەشاندنەوەی فەرزەکان بەو واتایە دێ کەدەسەڵاتە روحییەکانی حەسەنی دووەم رێی پێ نـادەن، بەبێ پشت بەستن بەپاڵپشتێکی روحانیی گەورەتر، فەتوای هەڵوەشاندنەوەی فەرزەکان دەر بکات. ئەم بیرۆکەیە لەئالموت رونترو ئاشکراترە تا لەلای رابـەرە قرمتییەکان کەدەیانگوت گوایە کار بەراسپاردەو فەرمانەکانی مەهدیی گوم دەکەن . لای بارزانییەکانیش ئەم بیرۆکەیە رونـ ئاشکرا نیە چونکە ئەو میتۆدەی کەشێخی بـارزان فەرزەکانی پێ هەڵوشاندۆتەوە هێشتا رون نیە. هەر چۆنێک بێ، راگەیاندنێکی لەم چەشنە بەبێ دڵنیابونی پەیڕەوەکان لەتوانای شێخ بۆ بەستنەوەی ناسوتـ لاهوت نابێ چونکە بەهرەی پەیوەندی کردن بەجیهانی میتافیزیکەوە تـاکە مـەرجی بنچینەیی راستـ رەوانـیـی پاساوەکانی هەڵوەشاندنەوەی فەرزەکانەو بەبێ ئەم تایبەتمەندییە هیچ سیستمێکی توندوتۆڵی گوێڕایەڵی نایەتە دی.

چەندین نمونەی مێژویی رونـی دەکـەنـەوە کەدەسەڵاتی رەهای رابەرانی بیروباوەڕەکان بەبێ بەستنەوەی ناسوتـ لاهـوت نایەتە دی. پێغەمبەرەکانی لێ بترازێ کەپاساوو سەرچاوەی دەسەڵاتیان رونـ ئاشکرایە، دەسەڵاتی رابەرانی بـیـروبـاوەڕەکان کـەشـان لەشانی پێغەمبەرەکان نـادەن، پێویستی بەپاساوی بەهێزە بۆ بەدەست هێنانی سیستمێکی تۆکمەی گوێڕایەڵی. نمونەی بابەک خورەمی لەم بارەیەوە بەنمونەیەکی بەهێز دادەنرێ. بابەک بڵاوی کردەوە گوایە روحـی مامۆستاکەی، جاویـدان، چۆتە نـاو جەستەیەوە . گومان لەوەدا نیە کەتاکە هاندەر بۆ ئەم بانگەشەیە بەدەست هێنانی دەسەڵاتێکی زۆرتـرە چونکە بابەک بۆ سەپاندنی گوێڕایەڵی بەسـەر پەیڕەوەکانیدا پێویستی بەڕەوایی بوو و ئەم رەواییە بەبێ بڵاوکردنەوەی ئەوەی کەئەو درێژەپێدانی جاویدانەو بەڵگەکەشی بەرجەستەبونی گیانی جاویدانە لەجەستەکەیدا، بۆی نەدەچوە سـەر. ئەگەرچی زانیاریمان دەربـارەی بیروباوەڕو سەرۆکایەتیی روحانیـ سیاسیـ مەرجەکانی سیستمی گوێڕایەڵیی جاویدان زۆر کەمە، بەڵام بانگەشەکە بوو بەکۆڵەکەیەکی بنچینەییی ئەو سیستمی گوێڕایەڵییەی کەبابەک دایـمـەزرانـد. بەشێوەیەکی رەهـا، جوڵانەوەکەی بابەک تاکە جوڵانەوە نیە بۆ تۆکمەکردنی سیستمی گوێڕایەڵیی خۆی، پەنا بباتە بەر ئەفسانە، چەندەها جـوڵانـەوەی تـر، لـەوانـە جـوڵانـەوەی سـەفـەوی، بەهەمان رێچکەدا رۆییون.

لەسەرچاوەی پیرۆزیدا جیاوازیی سەفەوییەکان لەخەڵکانی تر لەوەدایە کەئەوان بەشێوەیەکی سیستماتیک پیرۆزیی ئاینیـ ئەفسانەیان تێکەڵاوی یەکتری کردووە. سەفەوییەکان بۆ بەزۆر سەپاندنی شیعەگەری بەسەر سوننەکاندا هەوڵـ تەقەللایەکی زۆریان دا. تاکە هۆی سەرکەوتنی بێ وێنەیان لەماوەی ژیانی یەک نەوەدا، ئەو توندوتیژییە لەڕادەبەدەرەیە کە لـەدژی هـەمـو ئـەو دانیشـتوانە سوننانە بەکاریان هێنا کەنەیانویست واز لەسوننەگەری بێننـ بچنە سەر شیعەگەری. سەفەوییەکان سیستمێکی یەکجار توندوتۆڵی گوێڕایەڵییان دامەزراندو سوپایەکیان لەدەروێشەکان پێک هێنا لەمێژوی جەنگدا هیچ سوپایەک لـەڕوی دیسپلینەوە شانی لەشانی نەداوە. لەسەردەمی مەغۆلەوە کەسەردەمێکی پڕ یادەوەریی فرە ناخۆشـ دڵتەزێن دەربـارەی کوشتنی بەکۆمەڵـ هەڵسوکەوتی درندانـەو بێ بەزەییانە بەبیر دێنێتەوە، رۆژهەڵات هیچ سوپایەکی وەکو سوپای قزلباشی سـەفـەوی، زێـدەڕۆ لەبەکارهێنانی زەبـروزەنـگ لـەدژی دانیشتوان، بەخۆوە نەدیوە.

شا ئیسماعیلی یەکەم خۆی بەکوڕی ئیمام عەلیـ فاتیمەی کچی پێغەمبەر موحەممەد دادەنـا . ئـەم فرزەندەیییە نابیۆلۆژییە، بەپێی بیروباوەڕی مەسیحایەتی لەباوکایەتیی نابیۆلۆژیی خوا بۆ مەسیح دەچـێ. شـا ئیسماعیل بۆ سەقامگیرکردنی پیرۆزیی خۆی، بەئاشکرا بڵاوی کردەوە کەئەو سمبولـ نهێنیی خوایە . ئەمەش بەمانای راگەیاندنی تـوانـای بەسـتـنـەوەی نـاسـوتـ لاهـوت دێ. وەک هـەر سیستمێکی توندوتۆڵی گوێڕایەڵی کەگورو هێزی لەڕەواییی رەهاوە سەرچاوە دەگرێ، فەرمانەکانی شا ئیسماعیل رەت نەدەکرانەوە. ئەوە بۆ خۆی گەورەترین بەڵگەیە کەسوپای قزلباش تاکە سوپایە لەمێژوی رۆژهەڵاتی موسڵماندا تیمی گۆشت مرۆخۆری تێدا بێ کەهەر ئەوەندە بوو شا ئیسماعیل فەرمانی خواردنی کەسێکی بدایە، ئەندامانی تیمەکە تێی دەوروکانـ پارچە پارچەیان دەکردو بەبێ هیچ دودڵییەک دەیانخوارد .

لەنێو هەمو سیستمەکانی گوێڕایەڵیدا، سیستمی گوێڕایەڵیی نەقشبەندی کەتەریقەتێکی سۆفیگەرییەو شێخ بەهادین نەقشبەندی بوخاریی ناسراو بەشا نەقشبەند دایمەزراندووەو لەسەر دەستی مەولانا خالد شارەزوری لەنێو کورددا بڵاو بۆتەوە، کەم توندوتیژ دێتە بەر چاوو زیاتر جەخت دەکاتە سەر مەرجە ئەخلاقییەکان. لەنەقشبەندیدا کەبیروباوەڕی بارزانی بەلقێکی دادەنرێ، تۆکمەیی سەرچاوەی پیرۆزی پەیوەندیی بـەوەوە هـەیـە کەپێکهاتە ئایدیۆلۆژییەکان چوارچێوەیەکی دیاریکراو بۆ گەیشتن بەخوا پێکدێنن. لەم بارەیەوە شا نەقشبەند دەڵێ ((رێگای ئێمە کورتترین رێگایە بەرەو خوا)) . رستەیەک کەپاش ئەمە دێ، واتاو ئاماژەی وای تێدایە کەپەیوەندیی بەناوەڕۆکی بیرۆکە گنۆستیکییەکەی رزگـارکـەرەوە هـەیـە، چونکە نەقشبەندی لـەنـاوەڕۆکـدا بیروباوەڕی رزگاربونە. ئەوەی ئەمە رون دەکاتەوە ئەوەیە کەشا نەقشبەند لەڕستە تەواوکەرەکەدا جەخت دەکاتە سەر ئەوەی کەهەر چی پەیوەندیی بەبیروباوەڕەکەیەوە نەکات ((ئاینەکەی لەمەترسیدایە)) . بەمجۆرە، کاریگەریی گنۆستیک لەسەر نەقشبەندی جێی گومان نیە. لەو سۆنگەیەشەوە کەنـەقشـبـەنـدی لـەبـنـەڕەتدا بـیـروبـاوەڕی رزگـاربـونـە، باوەڕهێنان بەبیروباوەڕی نەقشبەندی دەبێتە تاکە رێوشوێن بۆ رزگاربونـ ئەمە بەهەمان شێوە لەبیروباوەڕی بارزانیدا هەیە.

لێرەدا رۆڵی رابەری روحانی دەردەکەوێ. بۆ دەستەبەرکردنی رزگـاربـون، ئـەم رابـەرە لـەنێوان پەیڕەوەکانیـ جیهانی میتافیزیکدا دەبێ بە ((پرد)) . بەڵام لەبەر ئەوەی سەرچاوەی پیرۆزی بەبێ خۆگرێدان بەهێمایەکی باڵاترەوە رێک ناکەوێ، شێخ لەڕوانگەی نەقشبەندییەوە لەجیاتی پێغەمبەر موحەممەد دەبێ . لەسەر ئەم خاڵە نەقشبەندیـ قادری هاوڕان . ئەمەش لەگەوهەردا بەو مانایە دێ کەگوێڕایەڵیی شێخ هیچ جیاوازیی لەگوێڕایەڵیی پێغەمبەر نیە.

سیستمی گوێڕایەڵی لەنەقشبەندیدا لەسەر ئەو بنچینەیە دامــەزراوە کـەتـاک پێویستی بـەرێ نیـشـانـدەرەو لـەم سەروبەندەدا ئەرکی رێ نیشاندەر بریتی دەبێ لەخاوێن کردنەوەی پەیڕەوەکانی بەو شێوەیەی کە لەسۆفیگەریی مەسیحیدا هەیەو هاندانیان بۆ بەسوکایەتی تەماشاکردنی جیهانی مـاددی . بـەڵام سیستمی گوێڕایەڵیی نەقشبەندی بەشێوەیەکی ئەخلاقیـ بەپشت بەستن بەتۆکمەکردنی دوراییی پاتریارکیی پەیوەندیی نێوان شێخی رێ پیشاندەرو پـەیـڕەوەکـان خـۆی نـاواخـنـی خـۆی تـۆکـمـە دەکـا. ئـەوەی کـەتـاک شێخی هەبێ، بیرۆکەیەکی دێرینی سۆفیگەرییەو ئیبن عەرەبی بەشێوەیەکی زۆر توندڕەوانە گوزارشتنی لێ کردووەو وای داناوە کەهەر کەسێک شێخی نەبێ، شەیتان دەبێ بەشێخی . لێرەدا بایەخی باوکایەتیی وێژەییی شێخ دەردەکەوێـ ئەم باوکایەتییە تاڕادەیەک هاوشێوەی چەمکی باوکایەتیی وێژەییی خوایە کە لەمەسیحایەتیدا پەیڕەوەکان باوەڕیان پێیەتیـ دەیخەنە سەروی باوکایەتیی بیۆلۆژییەوە .

لەم سەروبەندەدا نەقشبەندی، بەپێچەوانەی هەمو بیروباوەڕە سۆفیگەرەکانەوە، پەراوێزێکی گـەورەتـر بۆ پەیوەندیی روحانیی نێوان شێخـ پەیڕەوەکانی دەهێڵێتەوەو لەسیستمی گوێڕایەڵیدا ئـەوەنـدەی پشت بەفەلسەفەی خۆشەویستی دەبەستێ، ئەوەندە پشت بەفەلسەفەی هێز نابەستێ. لێرەدا دەرفەتێکی وا دەرەخسێ کەبەهۆیەوە دەتوانین تێبینی ئەوە بکەین کەبیرباوەڕی بارزانی پەیتا پەیتا لەبیروباوەڕی نەقشبەندی دور دەکەوێتەوەو لەگەڵیدا ناگونجێـ هەر لێرەش پەیوەستی نێوان هـەردو بیروباوەڕ دەپچڕێـ نەگونجانـ نەسازان جێی دەگرێتەوە.

لەبیروباوەڕی بارزانیدا بیرۆکەی فەنابونی پەیڕەوەکان لـەرابـەری روحانیدا نیە، چونکە بیرۆکەی فەنابون پشت بـەفـەلـسـەفـەی خۆشـەویستی دەبـەسـتێ. ئـەگـەر لـەڕێسا ئایدیۆلۆژییەکانی سیستمی گوێڕایـەڵیی بـیـروبـاوەڕی بـارزانی ورد بینەوە، سەرنج دەدەیـن کەلێک ئاڵابونێک لـەنـێـوان خۆشـەویستیـ گوێڕایـەڵیدا هـەیـە. ئـەم بیرۆکە سۆفیگەرییە لەبیروباوەڕەکانی مەسیحایەتیدا بەدی دەکرێ. لەو سۆنگەیەشەوە کەشێخ رێ نیشاندەری نەقشبەندی ئەو رێوبانەیە کەبەرەو رزگاربون دەچێ، خۆشەویستی کەرێی گوێڕایەڵی خۆش دەکا، پەیڕەوەکان هاندەدا فەنا لەخۆشەویستیی شێخدا بکەنـ وای دابنێن کەبەبێ فەنابون لەناخی شێخ بەهیچ شێوەیەک ناگەنە ئاستی فەنابون لەخوادا . بەم پێیە، رێ نیشاندەری نەقشبەندی پێی دەکرێ ئومێدێک بەپەیڕەوەکانی ببەخشێ کەئەگەر بـەردەوام بن لەسەر خۆشەویستیی ئەو، کەئەمەش سەرەتای دەستپێکی فەنابونە لەجیهانی میتافیزیکدا، دەتوانن بگەن بەفەنابون لەخوادا.

سەرباری ئەوەی کەدەربارەی سیستمی گوێڕایەڵی باس کرا، لایەنێکی تر هەیە پەیوەندیی بەمانای جیهانی میتافیزیکەوە هـەیـەو دوراییـیـە ئیسکاتۆلۆژییەکەی تـەواوی بابەتەکە پێکدێنێـ تایبەتە بەرۆڵی رابەری روحانی لەڕۆژی قیامەتدا، کاتێک جیهانی ماددی لەناو دەچێـ جیهانی میتافیزیک تاکە جیهان دەبێ. لەبیروباوەڕی بارزانییەکاندا پەراوێزێکی ئیسکاتۆلۆژی هەیە پەیوەندیی بەو رۆڵـەوە هەیە کەشێخ لەڕۆژی قیامەتدا دەیگێڕێ. کرۆکی رۆڵەکە باس لەوە دەکا کەشێخ لەو رۆژەدا دەتوانێ شەفاعەت بۆ پەیڕەوەکانی بکاو بیانبا بۆ ناو بەهەشت . ئەم مەسەلەیە لەسەر دو ئاست هـەڵدەسورێ. لەجیهانی ماددیدا شێخ فـەرزە ئاینییەکان لەسەر پەیڕەوەکانی لادەباو کاروباری ژیانی رۆژانەیان هەڵدەسورێنێـ لەجیهانی میتافیزیکداو وردتـر لـەڕۆژی قیامەتدا، ئەرکەکەی مسۆگەرکردنی چونی پەیڕەوەکانێتی بۆ ناو بەهەشت. گرنگیی ئەم لایەنە لەسیستمی گوێڕایەڵیدا فرە یەکلاکەرەوەیە چونکە چارەنوسی پەیڕەوەکان دەوەستێتە سـەر رەزامـەنـدیی شێخ لەهەڵسوکەوتیان. بەشێوەیەکی رەهـا، هاتنە دەرەوە لـەو چوارچێوەیەی کەبیروباوەڕی بارزانی بۆ سیستمی گوێڕایەڵیی داناوە، دەبێتە هۆی ئەوەی کەپەیڕەوەکان لەجیهانی ماددیدا پشتیوانی خۆیان لەدەست بدەنـ لەجیهانی میتافیزیکیش لەڕۆژی قیامەتدا بەبێ شەفیع بمێننەوە. سلأ کردنەوەی پەیڕەوەکان لەدەست بردن بۆ کارێک کە لەدەستدانی پشتیوانیـ رەزامەندیی شێخی لێ بکەوێتەوە، توندوتۆڵیی سیستمی پەیڕەوکراوی گوێڕایەڵی زیاتر دەکات.

لەبیروباوەڕی بارزانیدا چەمکی ((شەفیع)) تێکەڵە بە چەمکی ((رزگارکەر))ـ درێژەپێدانێکی ئیسکاتۆلۆژیی ئەم چەمکەیە. بـەڵام جیاوازیی نێوانیان لـەوە دایـە کـەڕۆڵی رزگارکـەر لەجیهانی ماددیدا دەردەکـەوێ، لەکاتێکدا کەڕۆڵی شەفیع پاش نەمانی جیهانی ماددیـ زیندوبونەوەی مردووەکانـ دادگایی کردنیان لەجیهانی میتافیزیکدا دەردەکەوێ.

لەئیسلامدا شەفاعەت لەچوارچێوەی رۆڵی ئیسکاتۆلۆژیی پێغەمبەر موحەممەد دایەو لەنێو هەمو ئەو پێغەمبەرانەدا کەئیسلام دان بەپێغەمبەرایەتییاندا دەنێ، شەفاعەت تایبەتە بەپێغەمبەر موحەممەد. مەبەستی بنچینەییی فەلسەفەی شەفاعەت خورت کردنی سیستمی گوێڕایەڵییە بەو پێیەی کەسەلماندنی رۆڵی ئیسکاتۆلۆژیی پێغەمبەر موحەممەد لەجیهانی میتافیزیکدا دەبێتە هۆی خورت کردنی سیستمی گوێڕایەڵی لەجیهانی ماددیدا.

بەڵام هەمو موسڵمانەکان بەتەواوی پابەندی ئەم بیرۆکەیە نەبونـ لەم سەروبەندەدا شیعە دوانزە ئیمامییەکان کەبنەماڵە پیرۆزەکەی ئیمام عەلی بەهێمای چەرخێکی پیرۆزی مێژوو دادەنێن، شەفاعەتیان کرد بەدوو ئاستەوە، یەکێکیان گشتییەو بۆ پێغەمبەر موحەممەد بەتاقی تەنیا تەرخان کراوەو ئەوی دی تایبەتەو بۆ ئیمام عەلی سەلمێنراوە. بەپێی ئەم تیۆرییە، پێغەمبەر موحەممەد لەڕۆژی قیامەتدا شەفاعەت بۆ هەمو موسڵمانان دەکـا، بـەڵام ئیمام عەلی شەفاعەت تەنها بۆ پەیڕەوەکانی خۆی دەکا. شیعەکان پەراوێزە تەنگەبەرەکەی ئاستی تایبەتی شەفاعەتیان بەئەندازەیەک بەرین کرد کەهەر دوانزە ئیمامە پیرۆزەکە، لەئیمام عەلییەوە تا ئیمام محەمەدی مەهدی، بگرێتەوە. شێخ موفید بەم چەشنە گوزارشت لەمە دەکاو دەڵێ ((بەشەفاعەتی ئەوان، خوا گەلێک گوناهکار رزگار دەکا)) .

لەم بوارەدا تێگەیشتنی هەڵوێستی ئیسماعیلییەت بەرامبەر بەشەفاعەت هەندێ دژواریی تێدایە، ئەویش لەبەر یەکێ لەم دوو هۆیە: یان لەبەر ئەوەی ئیسماعیلییەت بەتێروتەسەلی لـەم بـابـەتـەی نـەکـۆڵـیـوەتـەوە، یـان لـەبـەر ونـبـونـی زۆر سەرچاوەی ئیسماعیلی لەم بارەیەوە پاش لەشکرکێشیی مەغۆلـ پوکانەوەی ئیسماعیلییەت. بەڵام هەندێ فاکتەری تر هاندەرن بۆ وروژاندنی بۆچونێک سەبارەت بەوەی کەدەشێ ئیسماعیلییەت پەیڕەویی لەتیۆریی شەفاعەتی شیعەی دوانزە ئیمامی کردبێ، چونکە هـەردو پێکهاتەی ئایدیۆلۆژیی ئیسماعیلییەتـ شیعەگەری سەبارەت بەگەڕانەوەی مەهدی (سـەرەڕای دیدی جیاوازیان بۆ کەسایەتیـ ئەرکەکەی)ـ پیرۆزیی کوڕانی ئیمام عەلی لەفاتیمەو ناساندنیان وەک میراتگرانی پێغەمبەر موحەممەد، یەک تێڕوانینیان هەیە. بەڵام لەهەمان کاتدا دەکرێ وا دابندرێ کەڕەنگە ئیسماعیلییەت ئەم تایبەتمەندییەی لەپێغەمبەر داماڵی بێ چونکە ئیسماعیلییەت، بەپێچەوانەی شیعەگەریی دوانـزە ئیمامییەوە، پێی وایە مەهدی بەشەریعەتێکی تازەوە دێتەوەو هەمو شەریعەتەکانی تر پوچەڵ دەکاتەوە. ئەمە بەو مانایە دێ کەدور نیە مەهدیی ئیسماعیلییەکان ئاستی گشتیـ تایبەتی شەفاعەت بۆ خۆی قۆرخ بکات یاخود لانی کەم لەگەڵ پێغەمبەر موحەممەددا دابەشی بکات. لەم بارەیەوە کتێبێکی ئیسماعیلی کەنەزانراوە کێ نوسیویەتی، بەشێوەیەکی تەمومژاوی لەم بابەتە دەدوێـ وای بۆ دەچێ کە ((ئـەوەی کەدەرەقەتی شەفاعەت دێتـ شەفاعەتی لێ پەسەند دەکـرێ، تەنها ئـەو کەسەیە کە لەهەردو جیهانی روحانیـ ئاینیدا پێگەی بەرزی هەیە)) .

هیچ بـەڵـگـەی بـەهـێـز لـەسـەر ئـەوە نیە کـەبـیـروبـاوەڕە سۆفیگەرییەکان مافی شەفاعەتیان بەسۆفییەکان بەخشی بێـ ئـامـاژە سۆفیگەرییە کورتـ تەماوییەکان سەبارەت بەشەفاعەت شتێکی وایان لێ هەڵناکرێندرێ کەسۆفییەکان شانبەشانی پێغەمبەر موحەممەد رۆڵێکی ئیسکاتۆلۆژییان بـەخـۆیـان بـەخشیـوە. لـەبریتی ئـەمـە، دەبـینین هـەندێ لەسۆفییەکان، لەوانە ئەبو تالبی مەککی، وەک شیعەکان سنوری شەفاعەت درێژ دەکەنەوەو بانگەشە بۆ تیۆریی مافی شەفاعەت بۆ پێغەمبەران بەشێوەیەکی سەرەکیـ پاشان بۆ زاناکانـ پاشان بۆ شەهیدەکان لەڕۆژی قیامەتدا دەکـەن . ئـەم دەربڕینە بەتێکرایی هیچ واتایەکی رۆشن بەدەستەوە نـادا چونکە کەناوی پێغەمبەران دێنێ بەکۆ ناویان دێنێـ ئەمەش بەو مانایە دێ کەمافی شەفاعەت تەنها تایبەت بەپێغەمبەر موحەممەد نیە بەڵکو بۆ هەمو پێغەمبەرەکانە، دەسـتـەواژەی زاناکانیش هەمو دەستە روحانییەکان دەگرێتەوە لەوانە، بەدڵنیاییەوە، سۆفییەکان. بەڵام هەر چۆنێک بێ، ئەم چەشنە دەقە نارۆشنەو چەندەها دەقی تری نارۆشن، خراپ لەسەر هەڵوێستی راگەیەنراوی سۆفیگەری ناشکێتەوە چونکە سۆفیگەری لەهەڵوێستی راگەیەنراویدا پێی وایە شەفاعەت تایبەتمەندە بەپێغەمبەر موحەممەد. بایەخی دەقەکەی ئەبو تالبی مەککی لەوە دایە کە بەڕونی نیشانی دەدا کە لەنێو سۆفییەکاندا راو بۆچونی جیاواز دەربارەی ئەم بابەتە هەیە.

لەبیروباوەڕی بارزانییەکاندا لەمەسەلەی شەفاعەتدا ئاستی تایبەت زاڵە. ئەمەش بەو واتا دێ کەشێخی بارزان لەڕۆژی قیامەتدا بارزانییەکانی لێ بـترازێ شـەفـاعـەت بۆ هیچ کەسێکی تر ناکا چونکە ئەرکی شەفاعەت کردن بۆ خەڵکانی تر تایبەت بەپێغەمبەر موحەممەدە. لەنێو بیروباوەڕی بارزانییەکاندا پرنسیپی شەفاعەت دوو سەرچاوەی هەیە، یەکێکیان پەیوەندیی بەبیروباوەڕی شیعەگەرییەوە هەیە چونکە چەمکی شەفاعەت لەبیروباوەڕی بارزانیدا لەچەمکی شەفاعەتی بـیـروبـاوەڕی شیعەگەری دەچێـ جیاوازیی نێوانیان پەیوەندیی بەرۆڵی ئیسکاتۆلۆژیی شەفیعەکانەوە نیە، بەڵکو پەیوەندیی بەکەسایەتیی خودی شەفیعەکانەوە هەیە. لەکاتێکدا ئیمام عەلیـ نەوەکانی لـەڕۆژی قیامەتدا شەفاعەت بۆ گروپی خۆیان دەکـەن، شێخەکانی بـارزان شەفاعەت بۆ پەیڕەوەکانی خۆیان دەکەن. لەم سەروبەندەدا سەرچاوەی دووەم پەیوەندیی بەبیروباوەڕی شیعەگەرییەوە هەیەو وردتر پەیوەندیی بەو بیروباوەڕانەوە هەیە کەمافی شەفاعەت، وەک لەگوتەی ئەبو تالبی مەککیدا دەردەکەوێ، جگە لەپێغەمبەر مـوحـەمـەد بـەچـەنـد گروپێکی تـری روحانییەکان دەبەخشن.

چەمکی شـەفـاعـەت هـاوتـای چەمکێکی تـرە کەچەمکی مەعسومیەتە . ئـەوی راستـیـش بـێ، شـەفـاعـەت تەنها رەنگدانەوەی مەعسومیەتەـ یەکێ لەمەرجە بنەڕەتییەکانی شەفیع، مەعسومیەتە. ئەم لێک ئاڵانەی چەمکی شەفاعەتـ چەمکی مەعسومیەت رێزێکی زۆرتر بۆ شەفیع دابین دەکاو سیستمی گوێڕایەڵییەکەی پتەوتر دەکـا. مایەی تێڕامانە کەبیری ئیسلامگەرا مەعسومیەت وەک لوتفێکی خوایی نیشان دەدا کەمەعسوم بۆ چاکە هـان دەداو لەگوناهی دەپارێزێ . لەو سۆنگەیەشەوە کەئەم کەسە پشت بەلوتفی خوا دەبەستێـ خوا بەهرەی گوناە نەکردنی پێ بەخشیوە، سیستمی گوێڕایەڵییەکەی هـەمـو مـەرجـەکـانـی خورتیـ تۆکمەیی تێدا هەڵدەکەوێ.